

زبان‌شناسی گویش‌های ایرانی

سال ۸، شماره ۲، پیاپی ۱۲ (پاییز و زمستان ۱۴۰۲) شماره صفحات: ۲۰۱ - ۲۲۱

قومیت، نگرش و امنیت‌زبانی سخنگویان گونه‌های زبانی غیرمعیار ایرانی در شهر تهران

سولماز ملت‌دوست^۱، محمدرضا احمدخانی^۲، حمیدرضا شعیری^۳، علی کریمی فیروزجایی^۴

۱. دکتری زبان‌شناسی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
۲. دانشیار زبان‌شناسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران
۳. استاد گروه زبان و ادبیات فرانسه، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران
۴. دانشیار زبان‌شناسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

چکیده

در پژوهش حاضر، نگرش و امنیت‌زبانی سخنگویان زبان بر کاربرد تنوعات گونه‌ای در چارچوب نظریه لکتال با در نظر گرفتن هویت‌های ایلی و قومی‌اقوام ایرانی مورد بررسی قرار گرفته‌است. ابزار به کار گرفته شده در این پژوهش، پرسشنامه پیمایشی محقق ساخته و مصاحبه می‌باشد. داده‌های زبانی از ۳۱۴ شرکت کننده به صورت نیمه تصادفی از جامعه زبانی دارای اصالت‌های قومی - زبانی ۱۰ قوم ایرانی گردآوری شده‌است. برای سنجش گویه‌های پرسشنامه از مقیاس لیکرت، برای پایایی، از آلفای کرونباخ، برای دریافت نتایج آماری از آزمون کای دو، برای همبستگی از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده‌است. به لحاظ نگرش‌های زبانی، سخنگویان زبان‌ها نسبت به گونه‌زبانی غیرمعیار خود احساس غرور و مباهات، صمیمیت، تعلق، دلنشین تر و زیباتر بودن و احساس هویت واقعی دارند؛ در حالی که گویشوران نسبت به گونه‌زبانی معیار، غرور و مباهات احساس می‌کنند. به لحاظ امنیت‌زبانی، لک‌ها بیشترین و مازندرانی‌ها کمترین میزان در محیط داخل و خارج از خانواده را نشان داده‌اند. به لحاظ هویت‌زبانی، در زبان‌ها، لک‌ها و در گویش‌ها، همدانی‌ها بیشترین احساس هویت‌زبانی نسبت به گونه‌زبانی غیرمعیار خود را نشان داده‌اند.

واژه‌های کلیدی:

امنیت‌زبانی
زبان‌شناسی اجتماعی -
شناختی
لکتال
نگرش سخنگویان
زبان
هویت قومی

تاریخچه مقاله:

* آدرس ایمیل نویسنده مسئول: ahmadkhani@pnu.ac.ir

دریافت: ۱۵ آبان‌ماه ۱۴۰۲

پذیرش: ۲۳ دی‌ماه ۱۴۰۲

۱. مقدمه

نظریه تنوعات گونه‌ای (لکتال) ^۱ در زبان، موجب شکل گرفتن ذهنیات ^۲ و نگرش‌های ^۳ متفاوتی در ذهن ^۴ سخنگویان زبان شده‌است. نگرش‌ها و ذهنیت‌هایی در مورد کاربرد گونه‌های زبانی غیرمعیار ^۵ نظیر انواع گونه‌های زبانی جغرافیایی ^۶، اجتماعی ^۷، محلی ^۸، بومی ^۹ و گونه کاربردی ^{۱۰}، نسبت به گونه‌معیار زبان فارسی.

هدف از پژوهش حاضر بررسی نگرش ^{۱۱} و امنیت‌زبانی ^{۱۲} سخنگویان زبان بر کاربرد تنوعات گویشی و زبانی نسبت به مقولات اجتماعی از منظر واقعیت‌های شناختی ^{۱۳} پشت پرده‌ی کاربرد واقعی زبان، در چارچوب نظریه لکتال می‌باشد. نظریه کاربرد - محور ^{۱۴} لکتال دلایل انتخاب بین گونه‌معیار ^{۱۵} و گونه غیرمعیار زبان سخنگویان گونه‌های زبانی را مورد مطالعه قرار می‌دهد. محققان در این پژوهش، گرایش فردی سخنگویان زبان نسبت به کاربرد گونه‌های زبانی متفاوت و مفاهیم اجتماعی نگرش، هویت ^{۱۶}، قومیت و اعتبار ^{۱۷} را مورد سنجش قرار داده‌اند تا دریابند چگونه نگرش شرکت‌کنندگان حول محور آن گونه‌زبانی شکل گرفته و چگونه منجر به هویت سازی شده‌است. همچنین در نظر دارند تا دریابند سخنگویان گونه‌های زبانی غیرمعیار شامل مازندرانی، ترکی، کردی، لکی، بلوچی، اصفهانی، لری، یزدی، همدانی و مشهدی تا چه میزان در محیط داخل و خارج از خانواده احساس امنیت‌زبانی دارند و نیز تاثیر قومیت روی میزان احساس امنیت‌زبانی را مورد تحلیل و بررسی قرار دهند.

در این پژوهش دو مولفه همبستگی اجتماعی و منزلت و جایگاه اجتماعی در دو سوی یک پیوستار در نظر گرفته شده‌اند و محققان به دنبال آن هستند تا بیابند چگونه کاربرد هر گونه‌زبانی، منجر به ایجاد نگرش، هویت و امنیت‌زبانی می‌شود و این نگرش به کدام قطب پیوستار گرایش پیدامی‌کند.

پژوهشگران در این تحقیق در صدد پاسخ گویی به پرسش‌های زیر می‌باشند:

۱. سخنگویان گونه‌های زبانی چه نگرشی نسبت به گونه‌های زبانی معیار و غیرمعیار دارند؟

۲. سخنگویان گونه‌های زبانی مورد مطالعه از چه میزان امنیت‌زبانی برخوردارند؟

۳. هویت قومی سخنگویان گونه‌های زبانی به چه صورت است؟

1 Lectal variations

2 Mentality

3 Attitudes

4 Mind

5 Non- Standard variety

6 Geographical variety of language

7 Socilect variety

8 Regional variety

9 Native

10 Register

11 Language attitude

12 Language security

13 Cognitive

14 Usage-based

15 Standard variety

16 Identity

17 Prestige

۲. پیشینه پژوهش

۱-۲. پیشینه داخلی

تحقیقات بسیاری در سالهای اخیر در مورد پژوهش حاضر در داخل کشور صورت گرفته‌است: حسنی (۱۳۸۳) در مقاله خود، به بررسی تغییرات هویت ایلی به هویت قومی در ایلات و عشایر ایران پرداخته‌است. دبیرمقدم (۱۳۸۷) در پژوهشی خود، زبان، گویش و لهجه را به عنوان گونه‌های زبانی ایرانی مورد بررسی قرار داده‌است. سارلی (۱۳۸۷) در رساله دکتری خود به توصیف زبان معیار و استاندارد سازی آن و تفاوتش از دیگر گونه‌های زبانی پرداخته‌است. احمدی‌پور و همکاران (۱۳۸۹) در مقاله خود، به بررسی اختلافات و اشتراکات قومیت‌های ایرانی در راستای هویت‌سازی پرداخته‌اند. احمدخانی و همکاران (۱۳۹۳) نگرش سخنگویان کرد زبان را نسبت به گونه‌های این گونه‌زبانی مورد بررسی قرار داده‌است. صفی‌زاده (۱۳۹۳) در مقاله‌ای خود، به بررسی تغییرات زبان لکی به عنوان زبانی فراموش شده از دوره میانه، در گذر تاریخ پرداخته‌است. رضانی (۱۳۹۳) به بررسی کاربرد زبان‌های مازندرانی و فارسی در بافت‌های تعاملی اجتماعی مختلف در میان گویشوران مازندرانی با تمرکز بر متغیرهای سن و جنسیت پرداخته‌است. مالمیر و ابوالحسینی (۱۳۹۶) در پژوهش خود، به بررسی میزان گرایش به اشکار سازی هویت‌زبانی ترک زبانان ساکن تهران پرداختند. متشرعی و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهش خود، به بررسی تنوعات گونه‌ای زبان از بعد زبان‌شناسی اجتماعی شناختی پرداخته‌اند. مظفری و مدرسی (۱۳۹۷) نیز در مقاله‌ای دیگر تاثیر نگرش گویشوران بر کاربرد تنوعات گونه‌ای زبان فارسی را در استان فارس مورد مطالعه قرار داده‌اند و به بررسی شأن اجتماعی تنوعات گونه‌ای زبان فارسی وقضاوت‌های مثبت و منفی درباره گونه‌های زبانی غیرمعیارپرداخته‌اند. شعیری و همکاران (۱۴۰۰) کاربرد و تاثیر هیجان‌ات را در کاربرد گونه‌زبانی با در نظر گرفتن عامل قومیت مورد بررسی قرار دادند. رحیمی (۱۴۰۰) در مقاله خود، امنیت و نا امنی نشانه‌ای در شخصیت‌ها، سوژه و ابرسوژه فیلم باشو، غریبه کوچک را مورد بررسی قرار داده‌است.

۲-۲. پیشینه خارجی

زبان‌شناسی اجتماعی مطالعه زبان افرادی است که کاربران واقعی زبان در جهان واقعی هستند. این دانش جدید در دهه ۱۹۶۰ با مطالعات ویلیام لباو^۱ در ایالات متحده آمریکا پایه گذاری شد و به دلیل دستاوردهای پراهمیت آن، به عنوان یکی از شاخه‌های مهم زبان‌شناسی پذیرفته شد. لباو (۱۹۶۶) در مقاله‌ای تنوعات اجتماعی زبان انگلیسی را در شهر نیویورک مورد مطالعه و بررسی قرار داده‌است. وی در این تحقیق سبک و تنوعات درونی و فردی گوینده را به صورت منسجم در الگوهای گسترده‌ای از تنوعات زبانی در جامعه زبانی نیویورک قرار داده و شناسایی کرده‌است.

¹ Labov

لباو (۱۹۸۴) در مقاله خود انواع گونه‌های زبانی مورد مطالعه را طبقه‌بندی و با استفاده از ابزار مشاهده و مصاحبه حضوری در فیلادلفیا انجام داده‌است. کینگ^۱ (۱۹۹۷) در مقاله خود به تحلیل و بررسی امنیت زبانی از بعد زبان‌شناسی در منازعات قومی پرداخته‌است. وی عنوان کرد زمانی که بین سخنگویان گونه‌های زبانی متفاوت و قومیت‌های گوناگون عدم توافق رخ می‌دهد امنیت‌زبانی کاهش می‌یابد. لباو در سال (۲۰۰۱) در کتاب اصول مطالعات زبانی، جلد ۱ نتایج چندین دهه تحقیق در مورد ریشه‌های اجتماعی و انگیزه‌های اجتماعی تغییرات زبانی را با در نظر گرفتن طبقات اجتماعی، محله، قومیت، جنسیت و شبکه‌های اجتماعی ارائه می‌دهد. جایلز^۲ و بیلینگز^۳ (۲۰۰۴) در مقاله خود به بررسی تاثیر نگرش‌های زبانی و بافت گفتمانی پرداخته‌اند. ادواردز^۴ (۲۰۰۹) پژوهشی در مورد بررسی اعتبار و نگرش گویشوران زبان نسبت به گونه غیرمعیار زبان انگلیسی انجام داد. وی الگوی گفتاری گویشوران محلی طبقات پایین جامعه را نسبت میزان تحصیلات، جایگاه اجتماعی، سطح مهارت زبانی و اعتبار، مورد بررسی قرار داد. نتایج نشان داده‌اند، وقتی فردی بداند دارای گونه گفتاری معتبری نیست و گفتارش دارای اعتبار اجتماعی پایینی می‌باشد، ترجیح می‌دهد به گونه گفتاری قدرتمند تری صحبت کند. نوآوری پژوهش حاضر از این رو است که تا به حال امنیت‌زبانی، هویت قومی و نگرش‌زبانی سخنگویان گونه‌های زبانی ایرانی در کلان شهر تهران با تمرکز بر ۱۰ قوم ایرانی توجه ویژه‌ای نشده‌است و این تحقیق می‌تواند خلاء این نوع پژوهش‌های میدانی را رفع نماید.

۳. چارچوب نظری پژوهش

تنوعات گونه‌ای، مقوله بندی^۵ و نگرش

با نگاهی دقیق در میابیم اصطلاح « لکت^۶ » یا تنوع مرتبط با اختلافات و تنوعات آوایی گویشوران زبان می‌باشد. نظریه لکتال به مطالعه تنوعات گونه‌ای در زبانها می‌پردازد. دو ویژگی مهمی که قلب تپنده این نظریه محسوب می‌شوند، ویژگی کاربرد - محور بودن و نیز توجه به تنوعات اجتماعی زبان می‌باشند. تنوعات گونه‌ای شامل انواع شیوه‌های گفتاری زبان می‌باشد که هر کدام ارزش، اعتبار، جایگاه و شأن اجتماعی خود را دارند و نیز موجب شکل گرفتن نگرش‌های متفاوتی در ذهن سخنگویان می‌شود که این نگرش‌ها و ذهنیت‌ها قابل مطالعه و بررسی می‌باشند (کریستیانسن^۷، ۲۰۰۸: ۶۲).

¹ King

² Giles

³ Billings

⁴ Edwards

⁵ Categorization

⁶ Lect

⁷ Kristiansen

نگرش‌ها و نحوه بکارگیری از اشکال زبانی، هم در سطح کلان و هم در سطح خرد مانند موقعیت غیر رسمی‌آز جمله رابطه با دوستان و نزدیکان موثر می‌باشند. زمانی که یک فرد به دو زبان مسلط بوده و هر دو زبان را کاملاً روان صحبت می‌کند؛ کاربرد هر کدام از زبانها موجب ایجاد یک نگرش‌زبانی در ذهن شنونده می‌شود و شنونده درباره گوینده در ذهن خود، دست به قضاوت می‌زند (لمبرت^۱، هادسون^۲، گاردنر^۳، ۱۹۶۰).

امنیت و نا امنی زبانی

لباو (۱۹۶۶: ۹۱-۱۱۴) برای اولین بار مفاهیم امنیت و نا امنی زبانی را در مطالعات خود مطرح کرد. لباو در آزمون‌هایی که از شرکت‌کنندگان طبقات متوسط و پایین جامعه زبانی نیویورک تهیه کرد، دو حالت خاص زبانی شرکت‌کنندگان را عنوان کرد: ۱. حالت زبانی که سخنگویان زبان، آن را حالت درست زبانی دانسته و سعی می‌کنند واژگان را به آن شیوه ادا کنند.

۲. حالت زبانی که شرکت‌کنندگان از روی عادت ادا می‌کنند. لباو میزان انحراف بین این دو ویژگی را شاخص نا امنی زبانی دانسته و در نتایج پژوهش عنوان کرد طبقات متوسط به پایین ویژگی‌های خاص زبانی خود را پس زده و نوع بیان واژگان و گفتارشان را طبق الگوی گفتاری طبقه بالاتر تغییر می‌دهند. لباو این کنش را تصحیح افراطی^۴ نامیده است. ترادگیل^۵ (۱۹۷۴) در انگلستان پژوهشی در مورد تلفظ واژگان انجام داده است. او واژگان منتخب را با دو نوع تلفظ مشخص کرده و از آزمودنی‌ها خواسته است تلفظی را که ادا می‌کنند انتخاب کنند. نتایج نشان داده‌اند که برخی افراد تلفظ خود و برخی دیگر تلفظ سطح بالاتر اجتماعی را انتخاب می‌کنند مانند تفاوت تلفظ حرف /r/ که نشان از تفاوت سطح اجتماعی دارد. کالوه^۶ (۲۰۰۰) زبان‌شناس و نشانه‌شناس مکتب پاریس در فرانسه، در بررسی زوج امنیت/ نا امنی زبانی عنوان کرد، مادامی که سوژه، هنجار خود را هنجار عام به عبارتی فرهنگ و زبان غالب در مرکز بداند، احساس می‌کند نیازی به افزایش اعتبار خود ندارد و در امنیت‌زبانی قرار دارد. در مقابل زمانی که سوژه خود را به دور از هنجار عام یعنی نزدیک به حاشیه و مرز ببیند، تصور می‌کند نیاز به افزایش اعتبار داشته و احساس امنیت‌زبانی ندارد. احساس عدم امنیت‌زبانی منجر به کاربرد گونه‌زبانی معیار در راستای کسب اعتبار اجتماعی و رسیدن به هنجار عام می‌شود. هر فردی متعلق به خانواده و جامعه زبانی است. هر چقدر کاربرد گونه‌زبانی به خانواده نزدیک‌تر باشد امنیت‌زبانی فرد بیشتر است و هر چقدر از خانواده دور شده و به جامعه، نزدیک‌تر شود در حقیقت به نا امنی زبانی نزدیک‌تر شده است. کینگ (۱۹۹۷: ۴۹۳) عنوان کرد زبان اساسی ترین نشانه زبان هویت قومی‌آست و زمانی که بین سخنگویان با قومیت‌های متفاوت،

¹ Lambert

² Hodgson

³ Gardner

⁴ Extreme correction

⁵ Trudgill

⁶ Calvet

گفتمان ناموافق صورت می‌گیرد یا ناهمگونی نمایان می‌شود، گوینده گونه‌زبانی غیرمعیار، احساس کاهش امنیت‌زبانی پیدامی‌کند.

هویت قومی و هویت ملی

ادواردز (۲۰۰۹: ۱۹) معتقد است همه توضیحات و توصیفات درباره مفهوم هویت در واقع تحت عنوان «تعریف خود» است. زمانیکه خود را در سطوح فردی و اجتماعی معرفی می‌کنیم در حقیقت یک برچسب با عنوان تعریف خود یا «هویت خود» به خودمان می‌زنیم. کریستیانسن (۲۰۰۸: ۵۵) معتقد است از بعد زبان‌شناسی اجتماعی-شناختی، زبان هر جامعه، نشان‌دهنده تمامیت «هویت» آن جامعه زبانی است. کوپر^۱ و بروبیکر^۲ (۲۰۰۰: ۲۳) بر این باور هستند که هویت یک مقوله نیست، بلکه یک فرایند است که حاصل نگرش فردی و اجتماعی بوده و به شکل پیوستاری نمایش داده می‌شود. یک سوی پیوستار هویت ثابت فردی وجود دارد و طرف دیگر پیوستار در اثر تغییرات حاصل از بازخوردهای اجتماعی، در حال نوسان بوده و ناپایدار است. هویت ملی بالاترین سطح هویت جمعی است و در داشتن ملیت و جغرافیا خلاصه شده و چنان فراگیر است که هویت فردی-قومی را شامل می‌شود. هویت قومی بخشی از هویت اجتماعی و ملی است که هویت‌های منطقه‌ای، نژادی، فرهنگی و زبانی را در بر می‌گیرد (داوری، ۱۳۷۶: ۴۴). کاستلز^۳ (۱۳۸۰: ۷۴) معتقد است قومیت به مثابه منبع هویت در حال رنگ‌باختگی بوده و در حال کم‌رنگ شدن عناصر فرهنگی و زبانی است.

هویت قومی، نوعی هویت جمعی مبتنی بر دوگانگی «ما-آنها» بوده که بر دو اصل استوار است: اعضای قوم در درون قوم خود را چگونه می‌بینند و دیگران از برون قوم، اعضای قوم را چگونه می‌بینند (چلبی و یوسفی، ۱۳۷۸: ۵۷). جهت‌سنجش و یافتن برآیند هویت قومی از شاخص‌های غرور و مباهات به زبان، رسومات قومی شعرا و افراد سرشناس قوم به عنوان تلاشی جهت زنده‌نگهداشتن قوم استفاده می‌شود.

رویکرد اتیک^۴

دورتیه^۵ (۱۳۸۲) معتقد است در رویکرد اتیک، محقق به مطالعه شناختی یک اثر یا یک موضوع می‌پردازد. در واقع نگاه به موضوع پژوهش، یک نگاه از بیرون است و محقق تلاش می‌کند که احساسات خود را نسبت به موضوع، در پژوهش دخالت ندهد. به عبارت دیگر محقق برای توصیف و تحلیل داده‌های خود، زبان علم را بر می‌گزیند. رویکرد اتیک می‌گوید مردم محلی آنقدر با آنچه انجام می‌دهند درگیر هستند که نخواهند توانست

¹ Cooper

² Brubaker

³ Castells. M

⁴ Etic

⁵ Dortier. J

فرهنگشان را تفسیر کنند. محقق باید بر آنچه خودش به عنوان بیننده متوجه می‌شود تاکید کند، سپس با توجه به نظریات زبان‌شناسی توصیف و تحلیل کند. تعدادی از زبان‌شناسان در مطالعات خود در مورد گویش‌شناسی و بررسی قومیت‌ها از این رویکرد بهره برده‌اند.

پایک^۱ (۲۰۰۲) در مقاله خود در مورد نوع گویش‌شناسی عنوان کرد، در مطالعات زبان‌شناسی، علوم اجتماعی و گویش‌شناسی، امیک^۲ به رویکردی گفته می‌شود که نگاهش از درون جامعه مورد مطالعه شکل می‌گیرد، نوعی نگاه‌انتزاعی به زبان توسط افراد فاقد دانش زبان‌شناسی، یعنی کاربران زبان به معنای عام؛ در حالیکه اتیک رویکرد نگاه‌از بیرون است، یعنی نگاهی کاملاً تخصصی که محقق و زبان‌شناس به گونه‌زبانی منطقه مورد مطالعه دارد و زبان و گویش را از طریق ابزار و سنجه علمی مورد مطالعه قرار می‌دهد.

در این پژوهش، نگرش، هویت، قومیت و امنیت‌زبانی سخنگویان ۱۰ گونه‌زبانی غیرمعیار در تهران از دیدگاه اتیک و تخصصی در حوزه زبان‌شناسی اجتماعی شناختی با در نظر گرفتن مولفه‌های «منزلت اجتماعی» و «همبستگی اجتماعی» مورد مطالعه و بررسی دقیق و موشکافانه قرار گرفته‌اند. متغیر جایگاه و منزلت اجتماعی برای بررسی ویژگی‌هایی مانند جاه‌طلبی و اعتماد به نفس و احساس قدرت نسبت به گونه‌زبانی مادری و متغیر همبستگی برای بررسی خصوصیات جمعی مانند دوستی، صمیمیت و دلنشینی گونه‌زبانی، در دوسوی یک پیوستار در نظر گرفته شده‌اند و محققان در نظر دارند دریابد چگونه کاربرد هر گونه‌زبانی، امنیت و ناامنی زبانی منجر به ایجاد یک نگرش‌زبانی و هویت فردی و اجتماعی شده و این نگرش به کدام قطب پیوستار گرایش پیدا می‌کند.

۳-۱. روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر یک پژوهش میدانی از نوع کاربردی، غیر آزمایشی و بر مبنای روش، پیمایشی و از نوع مقطعی می‌باشد.

ابزار پژوهش

جهت گردآوری داده‌ها از حجم نمونه مورد نیاز، از شیوه پرسشنامه (به صورت کاغذی و آنلاین) و برای پایایی پرسشنامه از آلفای کرونباخ استفاده شده‌است. در این تحقیق، پرسشنامه محقق ساخته بر اساس اصول و رده بندی‌های کتاب گویش‌شناسی چمبرز^۳ (۱۹۹۵) و چمبرز و ترادگیل (۱۹۹۸: ۱۸۳) و نیز با در نظر گرفتن پرسشنامه‌های تحقیقات پیشین، تهیه شده‌است. تعداد ۳۱۴ پاسخنامه به عنوان داده‌های تحقیق گردآوری شدند. با استفاده از آزمون کای دو و نیز توسط نرم افزار SPSS نتایج آماری به دست آمده‌است.

^۱ pike

^۲ Emic

^۳ Chambers

بیکره پژوهش

جامعه‌آماری پژوهش حاضر، بر اساس جدول شماره ۱ شامل شرکت‌کنندگان از ۱۰ اصالت قومی-زبانی شامل ۵ زبان و ۵ گویش است.

جدول ۱.

فراوانی و درصد پاسخ‌گویان بر حسب زبان‌ها و گویش‌های مورد مطالعه

فراوانی		درصد	
۱۱/۱	۳۵	مازندرانی	اصالت قومی-زبانی
۱۰/۸	۳۴	ترکی	
۹/۶	۳۰	کردی	
۹/۹	۳۱	لکی	
۹/۹	۳۱	بلوچی	
۹/۹	۳۱	اصفهانی	
۹/۹	۳۱	لری	
۹/۶	۳۰	یزدی	
۹/۹	۳۱	همدانی	
۹/۶	۳۰	مشهدی	
۱۰۰		۳۱۴	کل

بر اساس جدول شماره ۱ شرکت‌کنندگان در پژوهش دارای اصالت‌های قومی-زبانی زبان‌های ترکی، کردی، لکی، مازندرانی و بلوچی و نیز گویشوران گویش‌های اصفهانی، یزدی، لری، مشهدی و همدانی ساکن در شهر تهران هستند. از هر زبان و هر گویش بین ۳۰ تا ۳۵ نفر و در مجموع ۳۱۴ نفر به صورت نیمه تصادفی، از طبقات مختلف جامعه، شامل دانش‌آموز، دانشجو، استاد، معلم، کارمند، کاسب، راننده، خانه‌دار از مکان‌های عمومی، گردآوری شده و مورد مطالعه قرار گرفته‌اند.

متغیرهای زبانی

به عقیده سجویو و بوریس (۱۹۹۰: ۲۱۶) زبان، در آن واحد هم می‌تواند به عنوان یک متغیر مستقل، نقش هویت‌سازی داشته باشد و هم می‌تواند به عنوان یک متغیر وابسته، هویت اجتماعی فرد را انعکاس دهد. پژوهشگران این حوزه معتقدند زبان بر شکل‌گیری هویت گروهی موثر است و هویت‌های گروهی، کاربرد زبان و همچنین الگوی نگرش‌زبانی را تحت تاثیر و نفوذ خود قرار می‌دهند.

متغیر مستقل در پژوهش حاضر ۱۰ گونه‌زبانی غیرمعیار ایرانی و متغیر وابسته، نگرش و امنیت‌زبانی شرکت‌کنندگان نسبت به گونه‌های زبانی غیرمعیار است.

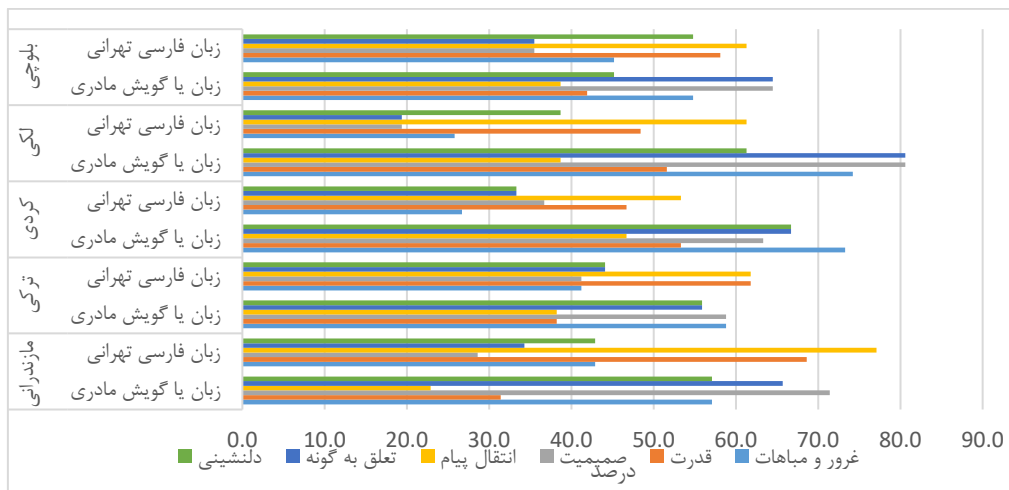
۴. تحلیل داده‌ها

در این قسمت با توجه به امار و اطلاعات حاصل از پاسخنامه‌ها و مصاحبه‌ها داده‌های پژوهش تجزیه و تحلیل شده‌اند.

نگرش‌های زبانی

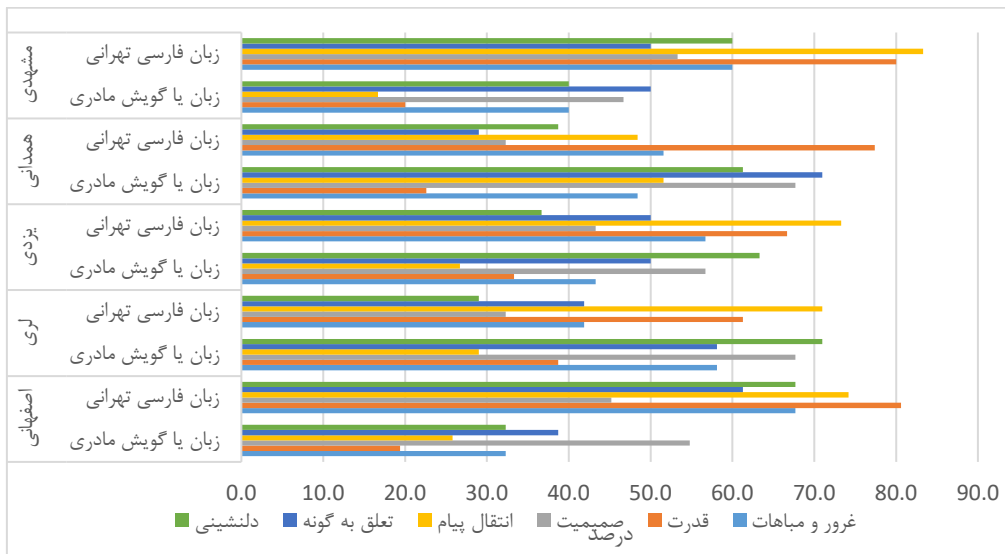
در این بخش پژوهش‌گران به تجزیه و تحلیل نگرش‌های شرکت‌کنندگان با در نظر گرفتن مولفه‌های غرور و مباحثات، قدرت گونه‌زبانی، احساس صمیمیت، احساس راحتی در انتقال پیام، احساس تعلق به گونه‌زبانی، احساس دلنشین تر بودن و نیز احساس هویت واقعی نسبت به گونه‌زبانی مادری بر روی پیوستار نگرشی می‌پردازند:

نمودار ۱ توزیع فراوانی و درصد مولفه‌های نگرشی سخنگویان زبان‌های مورد مطالعه را نشان می‌دهد.

نمودار (۱). درصد مولفه‌های نگرشی به تفکیک زبان‌های مورد مطالعه

نمودار شماره ۲ توزیع فراوانی و درصد مولفه‌های نگرشی به تفکیک گویش‌های مورد مطالعه را نشان می‌دهد.

نمودار (۲). درصد مؤلفه‌های نگرشی به تفکیک گویش‌های مورد مطالعه

بر اساس نمودار شماره ۱ و ۲ توزیع و فراوانی مؤلفه‌های نگرشی سخنگویان گونه‌های زبانی، برآیند نگرشی شرکت کنندگان به شرح زیر است:

• مؤلفه‌های جایگاه و منزلت اجتماعی

احساس غرور و مباهاات: سخنگویان گونه‌های زبانی لکی با ۷۴/۲ درصد و کردی با ۷۳/۳ درصد و گویشوران لری با ۵۸/۱ درصد بیشترین احساس غرور و مباهاات و سخنگویان بلوچ با ۵۴/۸ درصد و گویشوران اصفهانی با ۳۲/۳ درصد کمترین میزان احساس غرور و مباهاات نسبت به گونه‌زبانی مادری خود را دارند.

احساس قدرت: سخنگویان زبان‌های کردی ۵۳/۳ درصد و لکی ۵۱/۶ درصد و گویشوران لری با ۳۸/۷ بالاترین میزان احساس قدرت و سخنگویان زبان مازندرانی با ۳۱/۴ درصد و گویشوران اصفهانی با ۱۹/۴ کمترین میزان احساس قدرت نسبت به گونه‌زبانی مادری خود را دارند.

• مؤلفه همبستگی اجتماعی

احساس صمیمیت: سخنگویان زبان‌های لکی با ۸۰/۶ و سپس مازندرانی با ۷۱/۴ درصد و نیز گویشوران لری و همدانی با ۶۷/۷ درصد بیشترین میزان احساس صمیمیت و ترک زبان‌ها با ۵۸/۸ درصد و گویشوران مشهدی با ۴۶/۷ کمترین میزان احساس صمیمیت نسبت به گونه‌زبانی مادری خود را دارند.

احساس راحتی در انتقال پیام: سخنگویان زبان کردی با ۴۶/۷ درصد و گویشوران همدانی با ۵۱/۶ درصد بیشترین میزان احساس راحتی در انتقال پیام و سخنگویان زبان مازندرانی با ۲۲/۹ و گویشوران مشهدی با ۱۶/۷ درصد کمترین میزان احساس راحتی در انتقال پیام نسبت به گونه‌زبانی مادری خود را دارند.

احساس تعلق به گونه‌زبانی مادری: سخنگویان زبان لکی با ۸۰/۶ درصد و گویشوران همدانی با ۷۱ بیشترین احساس تعلق و سخنگویان زبان ترکی با ۵۵/۹ درصد و گویشوران اصفهانی با ۳۸/۷ درصد کمترین میزان احساس تعلق به گونه‌زبانی مادری خود را دارند.

احساس دلنشین‌تر و زیباتر بودن: سخنگویان زبان‌های کردی با ۶۶/۷ درصد و سخنگویان لکی با ۶۱/۳ درصد و گویشوران لری با ۷۱ درصد بیشترین احساس دلنشین‌تر بودن و سخنگویان زبان بلوچی با ۴۵/۲ درصد و گویشوران اصفهانی با ۳۲/۳ درصد کمترین میزان احساس دلنشین‌تر بودن گونه‌زبانی مادری را نشان داده‌اند.

امنیت‌زبانی سخنگویان گونه‌های زبانی

در این بخش میزان امنیت‌زبانی سخنگویان گونه‌های زبانی بر اساس قومیت در دو محیط داخل و خارج از خانواده جهت تحلیل و بررسی میزان امنیت‌زبانی آنها در شهر تهران محاسبه شده‌است. جدول شماره ۲ میزان امنیت‌زبانی سخنگویان گونه‌های زبانی در شهر تهران در محیط داخل خانواده را نشان می‌دهد.

جدول ۲.

توزیع فراوانی و درصد امنیت‌زبانی سخنگویان در محیط خانواده بر حسب اصالت قومی-زبانی

اصالت قومی-زبانی	فراوانی	امنیت‌زبانی نسبت به گونه‌مادری	امنیت‌زبانی نسبت به گونه‌معیار	کل
مازندرانی	فراوانی	۷	۲۸	۳۵
	درصد	۲۲/۸	۷۷/۱	۱۰۰
ترکی	فراوانی	۱۰	۲۴	۳۴
	درصد	۲۹/۵	۷۰/۵	۱۰۰
کردی	فراوانی	۱۱	۱۹	۳۰
	درصد	۳۶/۶	۶۳/۳	۱۰۰
لکی	فراوانی	۱۳	۱۸	۳۱
	درصد	۴۲	۵۸	۱۰۰
بلوچی	فراوانی	۸	۲۳	۳۱
	درصد	۲۵/۸	۷۴/۱	۱۰۰
اصفهانی	فراوانی	۶	۲۵	۳۱
	درصد	۱۹/۳	۸۰/۶	۱۰۰
لری	فراوانی	۴	۲۷	۳۱

اصالت قومی-زبانی	امنیت‌زبانی نسبت به گونه مادری	امنیت‌زبانی نسبت به گونه معیار	کل
درصد	۱۲/۹	۸۷/۱	۱۰۰
یزدی	فرآوانی	۵	۳۰
درصد	۱۶/۶	۸۳/۳	۱۰۰
همدانی	فرآوانی	۷	۳۱
درصد	۲۲/۵	۷۷/۵	۱۰۰
مشهدی	فرآوانی	۶	۳۰
درصد	۲۰	۸۰	۱۰۰
کل	فرآوانی	۷۷	۳۱۴
درصد	۲۴/۵	۷۵/۴	۱۰۰

بر اساس جدول شماره ۲، از بین سخنگویان زبان‌ها، لک‌ها با ۴۲ درصد بیشترین میزان و مازندرانی‌ها با ۲۲/۸ درصد کمترین میزان احساس امنیت‌زبانی را در محیط داخل خانواده نشان داده‌اند. در بین گویشوران، همدانی‌ها با ۲۲/۵ درصد بیشترین و لرها با ۱۲/۹ درصد کمترین میزان احساس امنیت‌زبانی را در محیط داخل خانواده نشان داده‌اند.

جدول شماره ۳ میزان امنیت‌زبانی سخنگویان گونه‌های زبانی را در شهر تهران در محیط خارج از خانواده نشان می‌دهد.

جدول ۳.

توزیع فراوانی و درصد امنیت‌زبانی سخنگویان در محیط خارج از خانواده بر حسب اصالت قومی-زبانی

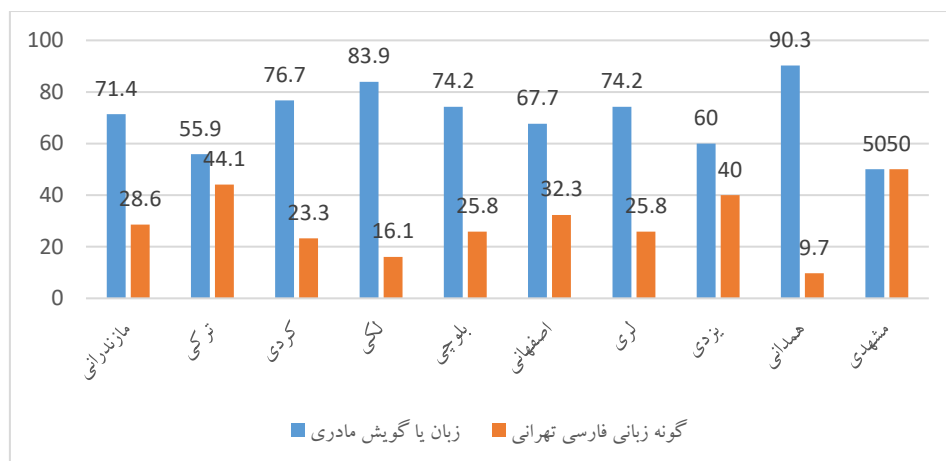
اصالت قومی-زبانی	امنیت‌زبانی نسبت به گونه مادری	امنیت‌زبانی نسبت به گونه معیار	کل
مازندرانی	فرآوانی	۱	۳۵
درصد	۲/۸	۹۷/۱	۱۰۰
ترکی	فرآوانی	۳	۳۴
درصد	۸/۸	۹۱/۱	۱۰۰
کردی	فرآوانی	۲	۳۰
درصد	۶/۶	۹۳/۳	۱۰۰
لکی	فرآوانی	۴	۳۱
درصد	۱۳/۳	۸۶/۶	۱۰۰
بلوچی	فرآوانی	۲	۳۱
درصد	۶/۴	۹۳/۵	۱۰۰
اصفهانی	فرآوانی	۱	۳۱

اصالت قومی-زبانی	امنیت‌زبانی نسبت به گونه مادری	امنیت‌زبانی نسبت به گونه معیار	نسبت کل
درصد	۳/۲	۹۶/۷	۱۰۰
فراوانی	۱	۳۰	۳۱
درصد	۳/۲	۹۶/۷	۱۰۰
فراوانی	۱	۲۸	۳۰
درصد	۳/۳	۹۶/۶	۱۰۰
فراوانی	۰	۳۱	۳۱
درصد	۰	۱۰۰	۱۰۰
فراوانی	۲	۲۸	۳۰
درصد	۶/۶	۹۳/۳	۱۰۰
فراوانی	۱۷	۲۹۵	۳۱۴
درصد	۵/۴	۹۴/۵	۱۰۰

بر اساس جدول شماره ۳، از بین سخنگویان زبان‌ها، لک‌ها با ۱۳/۳ درصد بیشترین میزان و مازندرانی‌ها با ۲/۸ درصد کمترین میزان احساس امنیت‌زبانی را در محیط خارج از خانواده نشان داده‌اند. در بین گویشوران، مشهدی‌ها با ۶/۶ درصد بیشترین و همدانی‌ها با صفر درصد کمترین میزان احساس امنیت‌زبانی را در محیط خارج از خانواده نشان داده‌اند.

هویت قومی سخنگویان گونه‌های زبانی

نمودار شماره ۳ توزیع فراوانی و درصد احساس هویت سخنگویان گونه‌های زبانی مورد مطالعه را به تفکیک اصالت قومی-زبانی نشان می‌دهد.

نمودار (۳). توزیع فراوانی و درصد احساس هویت به تفکیک گونه‌های زبانی مورد مطالعه

احساس هویت واقعی:

سخنگویان زبان لکی با ۸۳/۹ درصد و گویشوران همدانی با ۹۰/۳ درصد بیشترین احساس هویت و سخنگویان زبان ترکی با ۵۵/۹ درصد و گویشوران مشهدی با ۵۰ درصد کمترین میزان احساس هویت به گونه‌زبانی مادری خود را نشان داده‌اند.

یافته‌های پژوهش**سوال ۱: سخنگویان چه نگرشی نسبت به گونه‌های زبانی معیار و غیرمعیار دارند؟**

در بررسی احساس و نگرش شرکت‌کنندگان نسبت به مؤلفه‌های احساس غرور و مباحات، قدرت، احساس صمیمیت، راحتی در انتقال پیام، احساس تعلق به گونه‌زبانی مادری خود، احساس دلنشین‌تر و زیباتر بودن و احساس هویت واقعی به گونه‌زبانی مادری، تحت دو قطب همبستگی اجتماعی و منزلت و جایگاه اجتماعی در دو سوی یک پیوستار در نظر گرفته شده‌اند و محقق در صدد آن است تا دریابد چگونه کاربرد هرگونه زبانی، منجر به ایجاد نگرش زبانی در ذهن مخاطب تهرانی می‌شود و این نگرش به کدام قطب پیوستار نگرشی گرایش پیدا می‌کند.

- سخنگویان گونه‌زبانی لکی دارای بیشترین احساس غرور و مباحات، قدرت، صمیمیت، تعلق و دلنشین‌تر بودن گونه‌زبانی هستند.
- سخنگویان گونه‌زبانی کردی دارای بیشترین احساس غرور و مباحات، قدرت، راحتی در انتقال پیام و دلنشین‌تر بودن گونه‌زبانی مادری خود هستند.
- سخنگویان گونه‌زبانی بلوچی دارای کمترین احساس غرور و مباحات و دلنشینی نسبت به گونه زبان مادری خود هستند.
- سخنگویان مازندرانی دارای کمترین احساس قدرت و احساس راحتی در انتقال پیام و بیشترین احساس صمیمیت و نسبت به گونه زبان مادری خود هستند.
- سخنگویان ترک زبان کمترین احساس صمیمیت و تعلق به گونه‌زبانی مادری خود را نشان داده‌اند.
- گویشوران لری دارای بیشترین احساس غرور و مباحات، قدرت، صمیمیت و دلنشینی نسبت به گونه‌زبانی مادری خود هستند.
- گویشوران اصفهانی دارای کمترین احساس غرور و مباحات، قدرت، تعلق و دلنشینی نسبت به گونه‌زبانی مادری خود هستند.
- گویشوران همدانی دارای بیشترین احساس صمیمیت، راحتی در انتقال پیام و تعلق به گونه‌زبانی مادری خود هستند.

• گویشوران مشهودی دارای کمترین احساس صمیمیت و راحتی در انتقال پیام نسبت به گونه‌زبانی مادری خود هستند.

سوال ۲: امنیت‌زبانی سخنگویان گونه‌های زبانی از چه میزان امنیت‌زبانی برخوردارند؟

در این بخش با توجه به رویکرد اتیک و مطالعه شناختی امنیت‌زبانی سخنگویان گونه‌های زبانی مورد مطالعه، با نگاهی از بیرون به صورت تخصصی و بدون دخالت احساسات محققین، به سوال مورد نظر پاسخ داده شده‌است. با در نظر گرفتن مفاهیم امنیت و ناامنی زبانی، هر گاه فرد یا سوژه دریابد گونه‌زبانی اش دارای اعتبار مناسب و هنجار عام در جامعه زبانی است، احساس امنیت‌زبانی پیدا کرده و گونه‌زبانی خود را به کار می‌گیرد. اما زمانی که گوینده درمی‌یابد گونه‌زبانی غیرمعیارش به دور از هنجار عام قرار دارد، با تصور این‌که نیاز به افزایش اعتبارزبانی دارد، احساس ناامنی زبانی پیدا می‌کند. در این حال گوینده ترجیح می‌دهد از گونه‌زبانی معیار و دارای اعتبار مناسب استفاده کند (کالوه، ۲۰۰۰).

به توجه به یافته‌های پژوهش در بین زبان‌ها لک‌ها با ۴۲ درصد در محیط خانواده و ۱۳/۳ درصد در خارج از خانواده، بیشترین میزان امنیت‌زبانی را نشان داده‌اند. با در نظر گرفتن اینکه لک‌ها بیشترین میزان احساس غرور و مباحات، قدرت، صمیمیت، تعلق و هویت نسبت به گونه‌زبانی مادری خود داشته‌اند؛ به نظر می‌رسد گونه‌زبانی مادری خود را دارای اعتبار مناسبی در شهر تهران دانسته و کمتر از دیگر گونه‌های زبانی احساس نیاز برای افزایش اعتبار آن دارند. لک‌ها در محیط داخل خانه احساس امنیت‌زبانی بیشتری دارند اما در محیط خارج از خانه احساس امنیت‌زبانی آنها کاهش یافته و به دلیل اعتبار بالاتر گونه‌زبانی معیار به هنجار عام روی می‌آورند. مازندرانی‌ها با ۲۲/۸ درصد در محیط خانواده و ۲/۸ درصد در خارج از خانواده کمترین میزان امنیت‌زبانی را نشان داده‌اند. سخنگویان مازندرانی به لحاظ نگرشی کمترین احساس قدرت و اعتبار را نسبت به گونه‌زبانی خود دارند، خود را به دور از هنجار عام و نزدیک حاشیه می‌بینند؛ بنابراین احساس نیاز برای افزایش اعتبار و قرار گرفتن در در هنجار عام موجب می‌شود نسبت به گونه‌زبانی مازندرانی احساس ناامنی زبانی داشته باشند و جهت افزایش اعتبار و امنیت‌زبانی به سوی کاربرد گونه‌معیار در جامعه، روی می‌آورند تا کمبود اعتبار گونه‌زبانی خود را جبران کنند. آن‌ها در محیط خانواده احساس امنیت‌زبانی بیشتری نسبت به محیط خارج از خانواده دارند.

در بین گویشوران، همدانی‌ها در محیط خانواده بیشترین میزان امنیت‌زبانی معادل ۲۲/۵ درصد را نشان داده‌اند اما در محیط خارج از خانواده امنیت‌زبانی آن‌ها به صفر رسیده‌است.

با توجه به جدول امنیت‌زبانی، همدانی‌ها امنیت‌زبانی مناسبی در محیط خانواده احساس می‌کنند اما در محیط خارج از خانواده، امنیت‌زبانی آنها به صفر میرسد و ناامنی کاملی را نشان می‌دهد. به لحاظ نگرشی، همدانی‌ها دارای احساس صمیمیت، راحتی در انتقال پیام و ۷۱ درصد تعلق به گونه مادری خود هستند اما میزان

امنیت‌زبانی نشان می‌دهد این احساسات و نگرش‌ها تنها در محیط داخل خانواده منجر به حس امنیت و کاربرد گونه‌زبانی مادری شده‌است.

لرها با ۱۲/۹ درصد کمترین میزان احساس امنیت‌زبانی را در محیط داخل خانواده نشان داده‌اند. با توجه به نگرش‌زبانی، لرها دارای احساسات غرور و مباهات، صمیمیت و دلنشینی بالا تا ۷۱ درصد نسبت به گونه‌زبانی مادری هستند اما احساس قدرت پایینی نسبت به گونه‌زبانی غیرمعیار خود دارند و حدود ۶۱ درصد نسبت به گونه‌معیار زبان احساس قدرت دارند. یافته‌ها نشان می‌دهند گویشوران لر نسبت به گونه‌زبانی معیار امنیت‌زبانی بیشتری دارند.

مشهدی‌ها با ۶/۶ درصد بیشترین میزان امنیت‌زبانی را در محیط خارج از خانواده نشان داده‌اند. گویشوران مشهدی دارای کمترین احساس صمیمیت، راحتی در انتقال پیام و هویت نسبت به گونه‌زبانی مادری هستند اما در بین گویشوران بیشترین امنیت‌زبانی در جامعه زبانی را دارند. به نظر می‌رسد به دلیل میزان بالای مهاجرین و مسافری در مشهد در کل سال، مشهدی‌ها به ارتباط با افراد مختلف از دیگر شهرهای ایران و دیگر کشورهای اسلامی عادت کرده‌اند و این موضوع به آنها اعتماد به نفس بالایی منتقل کرده و منجر به ایجاد حس امنیت‌زبانی در محیط خارج از خانواده شده‌است.

سوال ۳: هویت فردی و اجتماعی سخنگویان گونه‌های زبانی به چه صورت است؟

سخنگویان زبان لکی با ۸۳/۹ درصد و گویشوران همدانی با ۹۰/۳ درصد بیشترین احساس هویت و سخنگویان زبان ترکی با ۵۵/۹ درصد و گویشوران مشهدی با ۵۰ درصد کمترین میزان احساس هویت به گونه‌زبانی مادری خود را دارند.

زندگی ایلی به لحاظ ساخت اجتماعی و قدرت دارای رده بندی‌های مشخص در ساختار سنتی است و این ساختار و انسجام درونی، هویت ایلی و قومی را تعیین می‌کند. لک‌ها به شدت به مولفه‌های قومی که حاصل ابعاد اجتماعی و فرهنگی درون قومشان است، پایبند هستند و آگاهانه در حفظ منافع قومیتی خود می‌کوشند و آن را هویت واقعی خود می‌دانند (ایزدپناه، ۱۳۸۴). هویت قومی حکایت از دل‌بستگی و تعلق خاطر نسبت به قومیت و فرهنگ دارد.

ترک‌ها از دیر باز براساس ابراز عقاید و افکارشان، احساس هویت بالایی نسبت به قومیت و اصالت خود داشته‌اند (مالمیر و ابوالحسنی، ۱۳۹۶). نتایج پژوهش مالمیر و ابوالحسنی نشان داد که حدود ۷۰ درصد از افراد ترک زبان ساکن تهران تمایل داشتند هویت قومی و زبانی خود را آشکار کنند. مردان، متاهلان، مسن‌ترها و کم‌سواد ترهای ترک زبان تمایل بیشتری به حفظ هویت قومی خود داشته‌اند. اما به نظر می‌رسد در سال ۱۴۰۱ مهاجرین نسل دوم در تهران به این احساس هویت به قومیت و اصالت قومی-زبانی خدشه وارد کرده‌اند. به

طوری که از بین ۳۴ نفر شرکت‌کننده ترک‌زبان، ۱۵ نفر معادل ۴۴/۱ درصد نسبت به گونه‌زبانی فارسی تهرانی احساس هویت داشته‌اند و از این ۱۵ نفر ۱۳ نفر معادل ۸۶/۶ درصد مهاجرین نسل دوم هستند. یافته‌های پژوهش نشان داده‌اند مهاجرین نسل دومی که در تهران متولد شده‌اند و به واسطه شغل حضور فعال و پررنگی در جامعه زبانی تهران داشته‌اند، گونه‌معیار زبانی فارسی را هویت اصلی خود می‌دانند. زمانی که افراد جامعه زبانی مانند در جامعه حضور فعال دارند نه تنها هویت خود را در جامعه، به اشتراک می‌گذارند بلکه هویت به اشتراک گذاشته دیگر افراد جامعه را نیز دریافت می‌کنند. در این جا به نظر می‌رسد هویت همکاران تهرانی روی احساس هویت شرکت‌کنندگان تهرانی تاثیر گذاشته و موجب شده‌است آنها از هویت واقعی خود دور شوند و هویت جامعه میزبان را بپذیرند (یوسفی، ۱۳۸۸).

گویشوران همدانی با ۹۰/۳ درصد بیشترین احساس هویت واقعی و گویشوران مشهدی با ۵۰ درصد کمترین میزان احساس هویت واقعی نسبت به گونه‌زبانی مادری خود نشان داده‌اند.

همدانی‌ها دارای ویژگی‌های شخصیتی قوی بوده و پای اعتقادات خویش ایستادگی می‌کنند؛ بنابراین وابستگی آنها به هویت و ریشه‌های فرهنگی، بسیار محکم و راسخ است (محمدی، ۱۳۹۴). همدان یکی از قطب‌های دانشگاهی و علمی کشور را تشکیل می‌دهد که این نیز نشان از چهره و هویت علمی آن است. همدان همچنین دارای هویت تاریخی بوده و در دوره‌های مادها، هخامنشیان، ساسانیان، آل‌بویه و سلجوقیان پایتخت‌های ایران بوده‌است. مجموع این عوامل موجب شکل‌گیری هویت فردی قوی گویشوران همدانی و نگرش مثبت آنها نسبت به اصالتشان شده‌است.

گویشوران مشهدی به لحاظ نگرشی احساس هویت قابل توجهی نسبت به گونه‌زبانی مادری خود ندارند. حسین اکبری (۱۳۹۵) عنوان کرد در طی ۲۰ سال اخیر مشهدی‌ها در مسیر کاهش حس هویت و تعلق به اصالت خود، عناصر فرهنگی و زبانی، شعر، ادبیات و سنت قرار گرفته‌اند و روز به روز حس تعلق و هویت آنها نسبت به اصالتشان کاهش پیدا می‌کند، در نتیجه عناصر هویت‌ساز و نشانه‌های هویتی مشهدی‌ها کاهش یافته‌است و این موضوع در زبان و نگرش‌زبانی آنها دیده می‌شود و لهجه مشهدی نیز کارکرد خود را از دست داده‌است. (اکبری، ۱۳۹۵) معتقد است گسترش سرمایه‌گذاری در مشهد و طراحی المان‌های اقتصادی شهری، کارکرد فرهنگی - هویتی این شهر را به کارکرد اقتصادی تغییر داده‌است. در واقع مشهد با بحران هویتی مواجه شده و کاهش عناصر هویتی مشهدی‌ها، منجر به ادغام فرهنگی هویتی با مهاجرین شده‌است.

۵. نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر، نگرش و امنیت‌زبانی ۱۰ قوم ایرانی نسبت گونه‌های زبانی معیار و گونه‌زبانی مادری، و نقش آن در هویت‌سازی فرد در جامعه زبانی شهر تهران پرداخته شده‌است.

بر اساس آمار به‌دست‌آمده از پرسشنامه به شیوه پیمایشی، سخنگویان زبان‌ها نسبت به گونه‌معیار، احساس قدرت و اعتبار و نیز احساس راحتی در انتقال پیام دارند؛ در حالی که مولفه غرور و مباحات، تعلق به گویش، صمیمیت، دلنشین‌تر و زیبا‌تر بودن را نسبت به گونه غیرمعیار یا گونه‌زبانی مادری در خود احساس می‌کنند اما گویشوران احساس غرور و مباحات را نسبت به گونه‌معیار احساس می‌کنند. در نهایت می‌توان گفت در پیوستار نگرشی دارای دو قطب همبستگی اجتماعی و جایگاه و منزلت اجتماعی، با در نظر گرفتن گرایش بیشتر شرکت‌کنندگان به سمت مولفه‌های غرور و مباحات، صمیمیت، احساس تعلق به گونه‌زبانی مادری، دلنشین‌تر و زیبا‌تر بودن و هویت واقعی به گونه‌زبانی مادری نسبت به مولفه‌های قدرت و احساس راحتی در انتقال پیام نشان داده می‌شود که گرایش شرکت‌کنندگان بیشتر به سوی قطب همبستگی اجتماعی سوق پیدا می‌کند. گاروین (۱۹۶۴) عقیده دارد که غرور و مباحات با نقش اعتباردهنده گونه‌زبان منسوب است که برای سخنگویان خود اعتبار اجتماعی کسب می‌کند. در واقع گویشوران به دنبال کسب اعتبار اجتماعی هستند که به تصورشان گونه‌زبان مادری آنها فاقد آن اعتبار است. پژوهشگرانی نظیر جایلز (۲۰۰۴) و چمبرز (۲۰۰۴) معتقدند، زبان سخنگویان اکثریت به سوی قدرت، اعتبار، موفقیت و منزلت اجتماعی گرایش مثبت دارند؛ درحالی‌که سخنگویان زبان‌های اقلیت در پیوستار نگرشی به سوی قطب همبستگی اجتماعی متمایل می‌شوند.

به لحاظ امنیت‌زبانی، لک‌ها و همدانی‌ها بیشترین میزان و مازندرانی‌ها و لر‌ها کمترین میزان احساس امنیت‌زبانی را در محیط داخل و خارج از خانواده نشان داده‌اند. در محیط خانواده احساس امنیت‌زبانی بیشتری نسبت به محیط خارج از خانواده دارند. به نظر می‌رسد در محیط خانواده گونه‌زبانی غیرمعیار خود را دارای اعتبار مناسبی می‌بینند اما در جامعه زبانی خارج از خانه شرایط تغییر کرده و مفاهیم فراگونه و فروگونه تاثیر خود را نشان می‌دهند و گوینده زبان جهت کسب اعتبار زبانی بالاتر و امنیت‌زبانی بیشتر و نزدیک شدن به هنجار عام، ترجیح می‌دهد از گونه‌ارزشمند تر استفاده کند. درحالی‌که گویشوران مشهدی در محیط خارج از خانواده امنیت‌زبانی بیشتری دارند که می‌تواند ناشی از موقعیت خاص شهر مشهد به عنوان پایتخت مذهبی کشور باشد.

به لحاظ هویت، در بین زبان‌ها، گویندگان زبان لکی و سپس گویندگان زبان کردی بیشترین احساس هویت و گویندگان زبان ترکی کمترین میزان احساس هویت به گونه‌زبانی مادری خود را دارند. در بین گویشوران، همدانی‌ها بیشترین احساس هویت و گویشوران مشهدی کمترین میزان احساس هویت واقعی نسبت به گونه‌زبانی مادری خود نشان داده‌اند.

به عقیده کریستال (۱۳۹۳: ۴۲۷) لهجه‌های منطقه‌ای رایج‌ترین شاخص تعلقات اجتماعی را در اختیار ما قرار می‌دهند اما در بسیاری از مواقع هویت‌زبانی بر تعلق زبانی مقدم است. هویت فردی با تکیه بر واقعیت‌های قومی، مذهبی، اجتماعی و فرهنگی مرتبط است. نشانه‌های زبانی موجود در هویت قومی آز قدرت بسیار بالایی

برخوردار است. قومیت به معنی تعلق داشتن به پیوند اجدادی است. قابل توجه‌است که پرسش‌های هویت قومی – زبانی در رابطه با نیاز زبانی مهاجرینی مطرح می‌شود که درون جامعه میزبان، اقلیت قومی هستند. افراد جامعه میزبان براساس ملاک‌های ارزشی خاص خود برخی از گونه‌های زبانی را «شیک» و برخی دیگر را «عامیانه» می‌دانند یا اینکه بعضی از واژگان و ساختارهای گونه‌های زبانی غیرمعیار را «برازنده» و بعضی دیگر را «عوامانه» در نظر می‌گیرند که منجر به قضاوت‌های زبانی می‌شوند. در این میان بعضی از سخنگویان زبان‌ها و بسیاری از گویشوران برای دریافت منزلت اجتماعی در جامعه میزبان علیرغم احساس هویت و تعلق به گونه‌زبانی مادری، در ارتباطات زبانی سعی در کاربرد گونه‌زبانی معیار دارند تا از زبانی ارزنده تر و به اصطلاح شیک‌تر استفاده کنند. در واقع تصمیم می‌گیرند گونه‌زبانی فراگونه را به کار بگیرند.

فهرست منابع

- احمدخانی، محمدرضا، نجفیان، آرزو و کمری، محمدرضا (۱۳۹۳). بررسی تطبیقی جایگاه و کاربرد زبان‌های فارسی و کردی در افراد دوزبانه در شهرستان شیروان چرداول. دومانهنامه جستارهای زبانی، (۵)، صص ۴۳-۶۳.
- احمدی‌پور، زهرا. حیدری موصلو، طهمورث و حیدری موصلو، طیبه (۱۳۸۹). تحلیل قومیت و هویت قومی در ایران؛ جهت امنیت پایدار. فصلنامه علمی پژوهشی انتظام اجتماعی، (۱)۲.
- اکبری، حسین (۱۳۹۵). هویت آینده شهر مشهد. همایش واکاوی مسائل مدیریت شهری. مشهد.
- ایزدین‌ناه، حمید (۱۳۸۴). شاهنامه لکی. چاپ اول، نشر اساطیر، تهران.
- حسینی، سید قاسم (۱۳۹۳). نسبت هویت ایلی و قومی در ایلات و عشایر ایران. فصلنامه مطالعات ملی، ۱۹، سال ۵ (۳).
- داوری، رضا (۱۳۷۶). ناسیونالیسم و انقلاب. چاپ اول. تهران: انتشارات مؤسسه مطالعات ملی.
- دایره‌المعارف بزرگ اسلامی (۱۳۸۰). جلد دهم، تهران، صص ۵۴۸-۵۴۹.
- دبیرمقدم، محمد (۱۳۸۷). زبان، گونه، گویش و لهجه: کاربردهای بومی و جهانی. نشریه متن پژوهی ادبی، (۵)، صص ۹۱-۱۲۸.
- دبیرمقدم، محمد (۱۳۹۳). رده شناسی زبان‌های ایرانی، انتشارات سمت: جلد اول و دوم.
- دورتیه، ژان (۱۳۸۲). علوم انسانی گستره شناخت‌ها، نشر نی.
- دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۷). لغت‌نامه دهخدا، انتشارات دانشگاه تهران. جلد ۱۲، صص ۱۸۲۵۰.
- رحیمی جعفری، مجید (۱۴۰۰). تحلیل امنیت و نا امنی نشانه‌ای در سینمای دفاع مقدس با تکیه بر فیلم باشو، غریبه کوچک. دوفصلنامه روایت شناسی، (۱۰) ۵، صص ۲۷۳-۳۰۱.
- رحمانی، جبار. وثوقی، منصور و میرزایی، حسین (۱۳۸۴). فردگرایی و جمع‌گرایی ایرانیان از دید سیاحان خارجی. مطالعات فرهنگی و ارتباطات، شماره ۲، صص ۳۰۳-۳۲۴.
- عمادی مجد، سید مهدی. رستم بیک تفرشی، آتوسا و راکعی، فاطمه. (۱۴۰۱). بررسی تهاجم کلامی در گفتمان مجلس ایران از چشم‌انداز بی‌ادبی زبانی کالیپیر و چارچوب گونه‌شناختی رتوریک ارسطو. زبان‌شناخت، ۶۳-۹۷ (۲) ۱۳.
- سارلی، ناصرقلی (۱۳۸۷). زبان فارسی معیار. انتشارات هرمس، تهران.
- سعیدی، مهدی. چگینی، اشرف و محمدی، احمد (۱۴۰۰). بن‌مایه‌اساطیری در فرهنگ زراعی قوم لر. مطالعات ایران‌شناسی (۲۱)، صص ۱۹-۳۲.

- شعیری، حمیدرضا، پیش قدم، رضا و ابراهیمی، شیما (۱۴۰۰). معرفی زیاهیجان به عنوان حلقه مفقوده قوم‌نگاری و ارتباط: مکمل الگوی SPEAKING‌ها. دوماه نامه جستارهای زبانی، (۱)، صص ۱-۴۱.
- صادقی، علی اشرف (۱۳۴۹). زبان فارسی و گونه‌های مختلف آن. ویژه‌نامه زبان و زبان‌شناسی، (۲)، صص ۶۱-۶۵.
- صفی‌زاده، علی (۱۳۹۳). زبان لکی، زبانی فراموش شده از دوره میانه. کنفرانس زبان‌شناسی.
- کاستلز، امانوئل (۱۳۸۰). عصر اطلاعات، اقتصاد، جامعه و فرهنگ، قدرت هویت. جلد دوم. ترجمه حسن چاوشیان. تهران: انتشارات طرح نو.
- کازمی، ایرج (۱۳۸۰). دلفان درگذر تاریخ، چاپ اول، نشر افلاک، خرم‌آباد.
- کاوایی راد، مراد (۱۳۸۰). بررسی نقش هویت قومی در اتحاد ملی: مطالعه موردی قوم بلوچ. پایان نامه دوره کارشناسی ارشد. به راهنمایی دکتر محمد رضا حافظ نیا. دانشکده ادبیات و علوم انسانی. دانشگاه تربیت مدرس.
- کریستال. دیوید (۱۹۴۱). زبان چگونه کار می‌کند. ترجمه: علی ربیع (۱۳۹۳). تهران: انتشارات علمی.
- مشرعی، سید محمود، دبیرمقدم، محمد، یوسفی راد، فاطمه و شقاقی، ویدا (۱۳۹۷). زبان‌شناسی شناختی اجتماعی: رویکردی نوین به معنا و تنوعات زبانی. فصلنامه زبان‌شناسی اجتماعی پیام نور، (۴)۱، صص ۲۰-۲۹.
- محمدی، اسفندیار، شیری، اردشیر و حبیبیان، سهیلا (۱۳۹۴). بررسی آثار الگوی رفتار گردشگران بر چگونگی رفتار اجتماعی شهروندان، مطالعه موردی: شهر همدان. برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، (۱۲)، صص ۱۸۳-۲۰۲.
- مظفری، شراره، مدرسی، یحیی (۱۳۹۷). تاثیر نگرش گویشوران بر کاربرد تنوعات گونه‌ای زبان فارسی در استان فارس: پژوهشی اجتماعی شناختی. فصلنامه زبان‌شناسی اجتماعی، دانشگاه پیام نور، (۳)۱، صص ۲۳-۵۲.
- مومنی، منصور و فعال قیومی، علی (۱۳۹۶). تحلیل‌های آماری با استفاده از SPSS، چاپ یازدهم.
- مالمیر، ملیحه و ابوالحسنی چیمه، زهرا (۱۳۹۶). هویت‌زبانی - قومی به مثابه هویت ملی. ویژه نامه فرهنگستان زبان‌ها و گویش‌های ایرانی.
- نیک‌بین، رضا (۱۳۸۹). قحطی‌های اصفهان از دوره ناصرالدین شاه تا شهریور ۱۳۲۰ هجری شمسی. دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه اصفهان.
- ویسی، هیوا، فراستی، شهلا و صابری، کوروش (۱۳۹۸). فرسایش و تغییرات زبانی در کردی کلهری ایلامی‌های مقیم تهران. مطالعات زبان و گویش‌های غرب ایران، سال ۷ (۲۵).
- یوسفی، علی و چلبی، محمد (۱۳۸۳). آشنایی بین قومی در ایران. دفتر امور اجتماعی وزارت کشور.

Berthele, R. (2010). Investigation into the Folk's Mental Models of Linguistic Varieties. In: D Geerearts & J.R. Taylor (Eds), *Advances in Cognitive Sociolinguistics*, De Berlin/ New York Gruyter Mouton. PP. 265- 290.

Calvet, L. J. (2000). *Sociolinguistics* (translated into Farsi by M. J. Pouyandeh). *Tehran: Naghsh Jahan*.

Chambers, JK (1995). *Sociolinguistic theory: Linguistic variation and its social significance*, Oxford, UK and Cambridge, USA: *Blackwell*.

Chambers, JK Trudgill, P. (1998) *Dialectology*. Cambridge: Cambridge University Press.

Chambers, J. K.& Trudgill, P(2004). *Dialectology* (2nd edition), Cambridge: Cambridge.

Eckert, P. and. Rickford, J. R. (2002). *Style and Sociolinguistic Variation*. *Cambridge University Press*.

Edwards, J. (2009). *Language and Identity: An introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Ferguson, C. A. (1959). Diglossia. *Word*, 15, pp. 325–340.
- Garvin, p. (1964). The Standard Language Problem: Concepts and Methods. In: D.Hymes (ED.), *Language in Culture and Society*, (PP. 521-26). New York: Harper & Row.
- Geeraerts D., Kristiansen, G., Peirsman, Y. (ed.s). (2010). *Advances in cognitive sociolinguistics*. Berlin/New York: Walter de Gruyter GmbH & Co. KG.
- Giles, H. & A. Billings (2004). Assessing Language Attitudes. In: A. Davies & c. Elder (Eds.), *The Handbook of applied linguistics*, Oxford: Blackwell. pp. 187-209.
- King, Charles (1997) Policing Language: Linguistic Security and the Sources of Ethnic Conflict: A Rejoinder. *Vol. 28, No. 4 (DECEMBER 1997)*, pp. 493-496. Published By: *Sage Publications, Inc.*
- Kristiansen, G. & R. Dirven (2008), (Eds.), *Cognitive Sociolinguistics: Language Variation, Cultural Models, Social System*, Berlin/ New York: Mouton de Gruyter. pp. 45-88.
- Kristiansen, G. (2006). Towards a Usage-based Cognitive Phonology. *International Journal of English Studies*, 6/2. pp. 107-140.
- Labov, W. (1966). *The social stratification of English in New York City*. Washington, DC: Centre for Applied Linguistics.
- Labov, W. (1984). Field Method of the Project on Linguistic Change and Variation. In: J. Baugh & J. Sherzer (ed.s), *Language in Use*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Labov, W. (2001) *Principles of Linguistic Change, Vol 2: External factors*. Oxford: Blackwell.
- Labov, W. (2006) *The Social Stratification of English in New York City. 2nd edn*. New York: Cambridge University Press.
- Lambert, W, Hodgson, R, Gardner, R and Fillenbaum, S. (1960). Evaluational Reactions to Spoken Languages. *Journal of Abnormal and Social Psychology* 69. pp 44 - 51.
- Lambert, W. E. (1967). A social psychology of bilingualism. *Journal of Social Issues*, 23, pp. 91–109.
- Pike, L. K. (2002). Emics and etics for organizational studies: A lesson in contrast from linguistics. *International Journal of Cross Cultural Management* 2(1). pp. 5-19.
- Sachdev, I. & Bourhis, R. Y.(1990). Language and Social Identification. In: D. Abrams and M. A. Hogg (eds.), *Social Identity and Social Cognition*. Blackwell. pp. 211-229.
- Trudgill, P. (1974). *The Social Differentiation of English in Norwich*, London: *The Syndics of the Cambridge University Press*.
- <https://tn.ai/1062502>